



PSİKOLOJİDE ANA KURAMLAR

PSİ 305

Kuram nedir?

1. Bireysel deneyimler

- Bireyin kendi yaşantıları da bilgi sağlayabilir.
- Bir balıkçı bulutlara ve rüzgara bakarak fırtınanın geleceğini öngörebilir.
- Çiftçi nehir taşkınının getirdiği toprağın verimli olduğunu bilir
- Doğada hangi meyvelerin yenilebilir olduğunu bilir
- Deneyim/yaşantı/öğrenme/bilgi

2. Gelenekler

- Bazı bilgiler, alışkanlıklar şeklinde, ailede ya da bir kültürde kuşaktan kuşağa aktarılarak elde edilir.
- Bu bilgiler;
- yararlı olabilir (kekik mide rahatsızlıklarına iyi gelir),
- yararı sınırlı (kas ağrılarına masaj yapma),
- şüpheli (sülük, balık, hacamat vb.)
- veya zararlı olabilir (kocakarı ilaçları, batıl inançlar, töre cinayetleri, kan davası vb).

3. Doğaüstü güçler

- Anlayamadıkları, sebebini bilemedikleri, açıklayamadıkları olayların kaynağını doğaüstü güçlerde aramaya çalışmışlardır.

3. Doğaüstü güçler

- Bugün de özellikle eğitim düzeyi düşük bireylerin çaresizlik ve bunalım dönemlerinde doğaüstü güçlerden bilgi edinmeye başvurdukları gözlenmektedir (Erkuş, 2017).
- Hastalık > nazar
- Aile içi problemler > büyü
- Sınav kaygısı > kurban/adak
- Fizyolojik anomali > türbe ziyareti
- Madde bağımlılığı > şeyhin duası
- Maddi yetersizlik > evrene mesaj gönderme

4. Otoriteler

- Bilgi üreticisi olarak kabul edilmiş kişi ya da kurumlar otorite olarak kabul edilebilir.
- Yöneticiler, siyasetçiler, din adamları, toplum liderleri (aşiret, cemaat, cemiyet vb.), kanaat önderleri, 'fenomen'/'influencer'...
- Bu kişiler kendi alanları dışında da düşünce bildirebildiklerinden, bu tür bilgiler sakıncalı olabilir.

Bilgi Kaynakları

- 1. Bireysel deneyimler
- 2. Gelenekler
- 3. Doğaüstü güçler
- 4. Otoriteler
- Tüm bu bilgi kaynakları güvenilir ve geçerli bilgi sunmaktan çok uzaktır.
- Ancak bu bilgilerden bazılarının gerçekleşme olasılığı her zaman olasıdır.
- ‘Sanal nedensellik’
- Tesadüfi/Rastlantısal

Bilgi Kaynakları

- Güvenilir ve geçerli bilgi üretmenin yolu 'bilim'den geçer.
- Bilim, inanç yerine akıl'a
- Kişisel gözleme değil deney ve nesnel gözleme dayanır.
- Bilim'in amacı güvenilir ve geçerli bilgiye ulaşmaktır.

Bilim'in amacı

- Kavramları, olguları:
- 1. Betimleme
- 2. Açıklama
- 3. Yordama
- 4. Denetimleme

1. Betimleme

- Bilimsel çalışmanın ilk basamağı (hedefi) betimlemedir.
- Bilimin öncelikli amaçlarındandır.
- ‘Olayın’ nasıl olduğunu, ne olduğunu ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak, ‘ne, nedir?’ sorusunu yanıtlamak ve betimlemedir.

1. Betimleme

- Devlet hastanelerinin psikiyatri polikliniklerine başvuran hastaların:
- cinsiyeti,
- yaşları,
- medeni durumu,
- başvurma amacı,
- yapılan işlem,
- aldıkları tanılar,
- tedavi kapsamında düzenlenen ilaçlar nelerdir vb. soruları yanıtlamak betimlemedir.

2. Açıklama

- Doğadaki olayların **nedenlerini sonuçlarını** veya **karşılıklı ilişki düzeylerini** bularak, ortak genellemelere ulaşma, ilke ve kuramlar geliştirme, açıklamadır.
- Açıklama bilimin temel amaçlarından biridir.
- Açıklama ilgili olayın betimlemesini de içerir.

2. Açıklama

- Araştırmacılar açıklamada bulunmak için **sınanmak amacıyla önermeler** ileri sürerler (nicel araştırmalarda)
- Tüm bilimsel etkinlik süreci bu önermelerin sınanmasını kapsar.
- Bu önermeler; **hipotez** veya **denence** olarak adlandırılır.

Hipotez

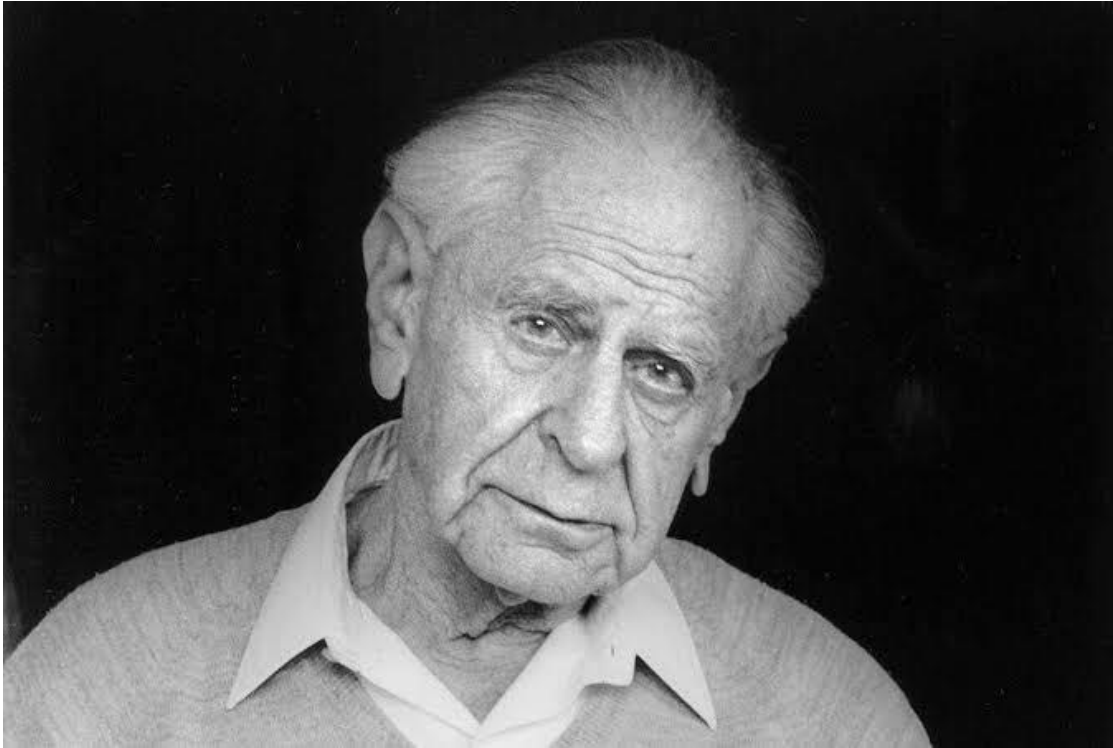
- Olgular veya olgular arası ilişkileri açıklamak için kurulan açıklama taslağıdır.
- Henüz **doğrulanmamış** kavramsal genellemelerdir.
- Hipotez, bir araştırmanın **olası sonucuna** dair yapılan **tahminler**in ifadesidir.

2. Açıklama



- Örn: Bütün kuğular beyazdır.
- Araştırma kapsamında hipotez test edilir.
- 1000 adet kuğunun rengine bakılır.
- Yapılan araştırma sonucunda hipotez kabul edilir veya reddedilir.
- Bütün kuğular beyazdır.
- Ancak doğrulanan hipotez bile kesin bilgi olarak kabul edilmez.
- Başka araştırmacılar tarafından yanlışlanabilir.
- Bunun için 1 tane siyah kuğunun bulunması yeterlidir.

Karl Popper'e göre, deneysel bilimlerdeki bir kuram asla ispatlanamaz, ancak yanlışlanabilir.



2. Açıklama

- Psikolojik özellikler söz konusu olduğunda, açıklamanın fizik bilimlerdeki gibi yasa boyutuna ulaşması güçtür.
- Araştırma sonuçları örneklem ile sınırlıdır.
- Zeka
- Tutum
- Düşünce (bilgi)
- Duygu
- Psikopatolojiler...

3. Yordama

- İlgilendiğimiz olayın diğer olaylarla ilişkisini görgül olarak saptamak ve bir durumdan bakıp daha ileride ne olabileceği ya da incelenen olayların dışında kalan olaylar hakkında **tahminde bulunma**, yordamadır.
- Yapılan bu tahmin rastgele yapılan bir tahmin değil (~~uydurmak~~, ~~sallamak~~, ~~kafadan atmak~~)
- Bulunan sayısal ilişkilerden hareketle yapılan tahmindir (öngörü)

3. Yordama

- **Bilimsel** araştırmalar sonucu elde edilen **bilginin**, **başka olayları**, olguları ve süreçleri **açıklamada**, **anlamada** kullanılır olması gerekir.
- ‘**Kupkuru**’ bir bilginin bilimsel **işlerliği olmaz** (Erkuş, 2017).

3. Yordama

- Depresyon
- İntihar
- Cinsel istismar
- Psikoaktif Madde Bağımlılığı
- Tükenmişlik
- Boşanma
- Davranış Problemleri
- DEHB
- Zihinsel yetersizlik
- Psikopatolojiler...

4. Denetimleme

- Doğadaki olaylar açıklanabiliyor ve yordanabiliyorsa, insanlar kendi çıkarları için, aynı ilişkileri kullanarak **istenmeyen durumları denetleyebilirler** veya **kendi denetimlerinde ortaya çıkmasını sağlayabilirler**.

4. Denetimleme

- Kanser (akciğer kanseri, meme kanseri, prostat),
- AIDS,
- Cinsel istismar,
- Çocuklarda davranış problemleri,
- Zihinsel yetersizlik
- Virüs aşılı
- Kontrollü yıkımlar...

Bilimsel yöntemin işleyişi

- Problem saptanır ve tanımlanır
- Hipotezler veya araştırma soruları belirlenir
- Araştırmanın nasıl yapılacağına karar verilir (design)
- Veriler toplanır
- Veriler çözümlenir
- Yorumlanır
- Genellenir
- Raporlaştırılır

Kuram (Teori)

- Doğrulanmış hipotezlerdir.
- Kuram, bilgi edinme sürecinde ortaya atılan, geçerlik ve güvenilirliği bilimsel yöntemlerle saptanmış olan, iç tutarlılığı bulunan bilgiler, açıklamalar bütünüdür.
- Kuram, bilimsel yollarla elde edilen verilerin bir bütün halinde, sistematik olarak anlamlı hale getirilmesi, genellemeye gidilmesidir.
- Teori, davranışı tanımlayan, açıklayan ve tahmin eden; düzenli ve bütünleşik bir dizi ifadedir.

Kuramların sahip olması gereken özellikler

- Görgül bilimsel verilere dayalı olması gerekir
- Bilinmeyen konularda denenebilir yordamlar yapmayı sağlamalıdır
- Doğruluğu kesin olan sistemler değildir
- Bir dünya görüşü kadar geniş değil, daha çok olgu düzeyindedir.

Kuram (Teori)

- Teoriler iki nedenle önemli araçlardır:
- 1. Teori bize davranışları gözlemlememiz için düzenli çerçeveler sunar.
- 2. Araştırma ile doğrulanan teoriler, uygulamaya sağlam temel oluşturur

Kuram

- Teoriler kendi zamanlarının inanç sistemlerinden ve kültüründen etkilenirler.
- Buna karşın teori; görüş ve inançtan farklıdır.
- Teorinin varlığını sürdürebilmesi bilimsel olarak doğrulanmasına bağlıdır.
- Olguları bütün yönleri ile tek başına açıklayan bir teori yoktur.
- Araştırmacıların sürekli farklı bakış açılarını destekleme, çürütme ve ilişkilendirme çabaları, birçok teorinin varlığını sürdürmesine ve bilginin gelişmesine yardımcı olur (Berk, 2020).

Psikolojide neden kuramlara ihtiyaç duyarız

- İnsan davranışlarını **anlamak**
- İnsan davranışlarını **açıklamak**
- İnsan davranışlarını **öngörmek**
- İnsan davranışlarını **denetlemek**

Sorusu olan?? 😊